PENSUM TIL LÆRINGSFORLØB FOR DAGPLEJERE

Læsevejledning

På listen optræder en række publikationer, som Børne- og Socialministeriet har bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) udarbejde specifikt til formålet om at bidrage til realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan. Disse materialer er udarbejdet i tæt samarbejde med 'Partnerskab for kompetenceudvikling og viden til praksis', som løbende har bidraget til at kvalitetssikre materialerne. Materialerne er markeret med en * på listen nedenfor. Materialerne findes på www.emu.dk/dagtilbud. Der vil løbende blive udviklet materialer vedrørende samtlige elementer af den styrkede læreplan og listerne vil løbende blive opdateret med disse tekster.

På listerne indgår også en række andre relevante artikler, som repræsenterer forskellige perspektiver på udvalgte elementer af det pædagogiske grundlag i den styrkede pædagogiske læreplan.

Materialerne har forskelligt format. Nogle er tekster, der skal læses, mens andre udgøres af konkrete redskaber, som deltagerne skal arbejde med eller gives kendskab til gennem undervisningen. Der optræder også forslag til videoer, som kan inddrages i undervisningen.

Listerne er inddelt i primær og sekundær litteratur. Den primære litteratur er som udgangspunkt obligatorisk at inddrage i modulerne, mens den sekundære litteratur blot er vejledende og til inspiration for de 50 % af pensum, som udbydere selv kan tilrettelægge. I forhold til den obligatoriske litteratur kan der gøres undtagelser i tilfælde af, at enkelte udgivelser ikke er tilgængelige på det tidspunkt, hvor modulet udbydes, eller hvis der vurderes at være materiale, som kan stå mål med det på listen angivne materiale.

Listerne er endvidere inddelt i materialer, der bidrager til en overordnet forståelse af den styrkede pædagogiske læreplan i sin helhed og materialer, der specifikt stiller skarpt på udvalgte dele af læreplanen.

PRIMÆR LITTERATUR – OBLIGATORISK (176 sider)

LITTERATUR, DER OMHANDLER LÆREPLANEN GENERELT OG ER GRUNDLÆGGENDE FOR DEN GENERELLE FORSTÅELSE		
UDGIVER OG TITEL	**SIDEANTAL**	**BESKRIVELSE**
*Børne- og Socialministeriet (2018). *Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammer og indhold* Findes på emu Dagtilbud.	58 sider	Publikationen beskriver indholdet i den fælles pædagogiske læreplan for dagtilbud og rammerne for de lokale læreplaner, hvert dagtilbud skal udarbejde. Den indeholder blandt andet læreplanens pædagogiske grundlag og beskrivelser af og mål for de seks læreplanstemaer. Den henvender sig til ledelse og personale i dagtilbud, kommunale forvaltninger, pædagogiske konsulenter og andre, der arbejder med pædagogik i dagtilbud. Publikationen samler alle bestemmelser og bemærkninger om læreplanen fra hhv. Dagtilbudsloven og Bekendtgørelse om den pædagogiske læreplan.
*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). *Redskab til selvevaluering* Findes på emu Dagtilbud.	22 sider	Publikationen er et grundlæggende redskab til at realisere den styrkede pædagogiske læreplan i et dagtilbud. Den giver en ramme for struktureret dialog og systematisk analyse af et dagtilbuds pædagogiske praksis inden for ni vigtige områder af den styrkede pædagogiske læreplan. Redskabet er målrettet ledelse og personale i dagtilbud. Med redskabet i hånden kan man se kritisk og konstruktivt på sin egen pædagogiske praksis ift. centrale begreber fra læreplanen, fx forældresamarbejde, det brede læringsbegreb, børn i udsatte positioner mv. Ved udvælgelse af redskabets enkelte temaer, vil de relatere sig til de samme pejlemærker. (Til undervisningen udvælger underviser ca. fem ud af materialets ni tematikker, som kursister skal læse og arbejde med i undervisningen. Obligatorisk læsning er 1) indledning, 2) de fire udvalgte temaer og 3) handleplansskema).

LITTERATUR, DER OMHANDLER ELEMENTER VED LÆREPLANEN			
UDGIVER OG TITEL	**SIDEANTAL**	**BESKRIVELSE**	**PEJLEMÆRKER**
*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). *Kort om: Evaluerende pædagogisk praksis* Findes på emu Dagtilbud.	16 sider	Praksisrettet udgave af forskningskortlægning om en evaluerende pædagogisk praksis i dagtilbud (gennemført af Danmarks Evalueringsinstitut for Børne- og Socialministeriet 2018). Herunder beskrivelse af tre veje til en styrket evalueringspraksis.	Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). *Kort om: Samspil og relationer* Findes på emu Dagtilbud.	16 sider	Praksisrettet udgave af forskningskortlægning af, hvad der karakteriserer relationer og interaktioner af høj kvalitet i dagtilbud (gennemført af Danmarks Evalueringsinstitut for Børne- og Socialministeriet 2018). Fokus er på tilknytning til barnet, at besvare børnenes behov og ideer i samspil med dem samt at skabe rammer for gode samspil og trygge relationer.	Processuelle forhold i det pædagogiske læringsmiljø: Kvalitet i interaktioner mellem børnene, mellem personale og barn/børn, forældre, dagens rytme m.v.
Hare, J. (2014). Læring i børnehøjde – om at erobre verden. I: Aabro, C. (red.), *Læring i daginstitutioner – et erobringsforsøg* (s. 159-171). Dafolo	12 sider	Dette kapitel anlægger bl.a. et børneperspektiv på læring på baggrund af dialog med børn om, hvad de mener læring er. Herudover giver kapitlet bud på, hvordan arbejdet med læringsmål kan gribes an.	Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiv. Bred læringsforståelse inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder.

Jørgensen, H. H. (2018). Det pædagogiske børnesyn, leg og det gode børneliv. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.* Dafolo	12 sider	Med udgangspunkt i eksempler fra et forskningsprojekt vises, hvordan det gode børneliv i daginstitutionerne udfolder sig i et samspil mellem børn og pædagoger. Børn er optaget af leg og af deres relationer til de andre børn. Pædagogerne danner ramme om legen og fællesskaberne. Kapitlet giver eksempler på, hvordan det pædagogiske kan udspille sig i de øjeblikke, hvor pædagoger tager udgangspunkt i børns perspektiver, deltager i deres lege eller indgår i her-og-nu-samtaler om det, som børn er optaget af.	Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiv. Forskellige situationer og interaktioner: leg, rutiner, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.
Lund, P. B. & Mikkelsen, M. (2018). Muligheder og dilemmaer i forældresamarbejdet. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.* Dafolo	12 sider	Kapitel beskriver, hvorfor samarbejdet mellem pædagog og forældre er så betydningsfuldt for barnets trivsel, læring, udvikling og dannelse. I kapitlet gives eksempler på, hvordan samarbejdet kan udfolde sig, og hvilke muligheder og dilemmaer dette kan rumme.	Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring.
Pedersen, U. & Schulz, A. (2012). *Udsatte børn og inkluderende læringsmiljøer i dagplejen* (s. 19-28 + 47-62). Dafolo	24 sider	Praksisrettet udgivelse, som handler om, hvad der kan karakterisere børn i udsatte positioner, og hvordan der kan arbejdes med at skabe inkluderende læringsmiljøer for alle børn. Fokus i de udvalgte sider er dels på, hvordan der kan skabes sammenhæng og deltagelsesmuligheder i inkluderende læringsmiljøer, og dels på at arbejde med anerkendende kommunikation og positiv psykologi i dagplejen. Der tilbydes en variation af øvelser og værktøjer.	Alle børn er en del af læringsmiljøet uanset forudsætninger, herunder børn i udsatte positioner. Processuelle forhold (kvalitet i interaktioner mellem børnene, mellem personale og barn/børn, forældre, dagens rytme mv.).
Københavns	Video, ca.	Videoen på knap 10 minutter kan inspirere til, hvordan der kan skabes	Samarbejde: Tværfagligt

Professionshøjskole (2017). *Forældresamarbejde – at bygge bro mellem børns livsverdener* Findes på emu Dagtilbud.	10 min.	sammenhæng i børnenes liv. Videoen tager udgangspunkt i en hverdag i en vuggestue, hvor børnene udfolder deres kreativitet. Deres kreative produkter bliver pakket ned i en blå kuffert, som de får med hjem. Forældrene får stillet nogle opgaver – eksempelvis skal de sammen med deres børn rive avispapir i stykker. Det hele dokumenteres med tekst og billeder i en logbog for hvert barn, og på den måde skabes der forbindelse mellem institutionen og hjemmet.	samarbejde, inddragelse af lokalsamfundet og sammenhæng i børnenes liv. Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring.
Smidt, S. (2016). *Pædagogiske rutiner og hverdagspædagogik.* Professionshøjskolen UCC	4 sider	Artiklen kategoriserer hverdagslivet i daginstitutionerne i livs- og læringsmiljøer. Artiklen beskriver vokseninitierede aktiviteter, spontant opståede situationer og pædagogiske rutiner. Det betones, at de pædagogiske rutiner og hverdagspædagogikken kan, såfremt der arbejdes systematisk og reflekteret med at organisere rutinerne, skabe forskellige situationer, hvor det pædagogiske personale kan komme tæt på det enkelte barn eller en gruppe af børn – oplagt i forbindelse med samtale, læring og inklusion af børn i udsatte positioner.	Forskellige situationer og interaktioner: leg, rutiner, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.

ØVELSESMATERIALE

MATERIALE, SOM UNDERVISER SKAL SIKRE, AT DE STUDERENDE HAR KENDSKAB TIL, SAMT, HVIS RELEVANT, LADE DE STUDERENDE ARBEJDE MED MELLEM UNDERVISNINGSGANGENE. UNDERVISER SKAL M.A.O. BLOT HENVISE TIL DETTE. DER ER IKKE KRAV OM, AT DET SKAL LÆSES.	
UDGIVER OG TITEL	**BESKRIVELSE**
*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018) Findes på emu Dagtilbud.	Udvalgte materialer om de to temaer 'samspil og relationer' (hhv. speed drawing (film), dialogkort og materiale om inspiration til procesforløb) samt 'evaluerende pædagogisk praksis' (speed drawing (film), dialogkort og plakat).

FORSLAG TIL SUPPLERENDE LITTERATUR OG VIDEO

LITTERATUR, DER OMHANDLER ELEMENTER VED LÆREPLANEN			
UDGIVER OG TITEL	**SIDEANTAL**	**BESKRIVELSE**	**PEJLEMÆRKER**
Albrechtsen, T. R. S. (2018). Den styrkede pædagogiske læreplan og åbent dagtilbud. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.* Dafolo	12 sider	Kapitlet lægger op til refleksioner over, hvordan pædagoger kan bidrage til et åbent dagtilbud i samarbejde med folk i lokalsamfundet. Herunder, hvordan der kan skabes lærerige aktiviteter for børn i 0-5-årsalderen med udgangspunkt i de seks temaer i den styrkede pædagogiske læreplan.	Samarbejde: Tværfagligt samarbejde, inddragelse af lokalsamfundet og sammenhæng i børnenes liv. Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
Et inkluderende grundsyn i praksis (2015). *Udvikling i fællesskaber* Findes på EMU Dagtilbud.	Video, ca. 30 min.	Denne video på cirka 30 minutter udfolder den tænkning, som ligger bag et inkluderende grundsyn. Videoen gennemgår, hvad det vil sige at have et inkluderende grundsyn, og hvordan man i daglig praksis kan arbejde med det. Filmen gennemgår med eksempler og beskrivelser.	Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiver. Alle børn er en del af læringsmiljøet uanset forudsætninger, herunder børn i udsatte positioner.
EVA (2017). *Organisering af godt læringsmiljø i dagtilbud*. Findes på EMU Dagtilbud.	Video, cirka 3 min.	Videoen på cirka 3 minutter giver en kort introduktion til samt et visuelt overblik over, hvilke elementer man skal være opmærksom på, når man skal skabe gode læringsmiljøer for børn i dagtilbud.	Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
FOA (2015). *Didaktik i*	Video, ca. 8	Videoen på cirka 8 minutter tager udgangspunkt i en fortælling fra en	Bred læringsforståelse

dagplejen	min.	dagplejer. Dagplejeren fortæller om det at bedrive didaktik i dagplejen; at sætte mål og rammer for en gældende aktivitet. Lokaliseret på: https://www.youtube.com/watch?time_continue=4&v=30cFWqNPf3E	inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder. Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg.
FOA (2015). *Didaktik i dagplejen*	36 sider	Ordet didaktik bruges mere og mere i drøftelser af det pædagogiske arbejde. For mange er det dog uklart, hvad der mere præcist menes med at arbejde didaktisk eller gøre sig didaktiske overvejelser. Det beskrives i dette materiale fra FOA. Et gennemgående tema i dette hæfte er, at læring i dagplejen ikke er undervisning, og at det, børn lærer i dagplejen, altid skal tage udgangspunkt i barnets behov, og ikke i de voksnes ønsker om at udvikle bestemte færdigheder hos barnet. Lokaliseret på: https://www.foa.dk/forbund/publikationer?pjeceid=1173	Bred læringsforståelse inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder.
Frøkjær, T. (2013). Pædagogisk dokumentation og evaluering. I: Ankerstjerne, T. & Broström, S. (red.), *Håndbog til pædagoguddannelsen. Ti*	17 sider	Artiklen har fokus på planlægning, gennemførelse og især evaluering af pædagogisk praksis. Gennem anvendelsen af begrebet didaktisk kompetence sættes der fokus på, hvordan pædagogisk dokumentation kan fremme didaktisk refleksion. Evalueringskultur bliver anskuet gennem begrebet evalueringskapacitet som en central del af den didaktiske kompetence. Artiklen kommer med bud på arbejdet med	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner

perspektiver på pædagogik (s. 181-198). Hans Reitzels Forlag		dokumentation gennem forskellige dokumentationsformer såsom praksis- og læringsfortællinger med inddragelse af fotofortællinger.	og fagligt begrundede valg. Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Københavns Professionshøjskole (2015). *Rutinepædagogik* Findes på EMU Dagtilbud.	Video, ca. 13 min.	Videoen på cirka 13 minutter handler om at benytte de daglige rutiner aktivt i den pædagogiske praksis. Forsker Søren Smidt og praktiserende pædagoger fortæller i videoen, hvordan det gavner børnenes læring og fællesskab at hjælpe til med alt fra at rydde af bordet til at tage tøj på.	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg. Forskellige situationer og interaktioner: Leg, rutinesituationer, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.
Skovbjerg, H. M. (2017). Leg og dannelse. I: Mortensen,	20 sider	Kapitlet undersøger relationen mellem leg og dannelse ved at se på legens stemninger og praksisser. Legens egenværdi betones, og	Det gode børneliv med dannelse,

T. H. (red.), *Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter* (s. 97-117). Akademisk Forlag		dannelsesperspektivet tematiseres i samspil med legen – både i en historisk og i en nutidig ramme. Artiklen undersøger, hvordan pædagogers viden om leg og legens betydning får konsekvenser for børns meningsdannelse, deres deltagelsesmuligheder og deres positioneringer i legens børnefællesskab.	børnefællesskaber og børneperspektiver. Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
Svinth, L. (2016). Samspil og læring i vuggestue og dagpleje. I: Broström, S., Hansen, O. H, Jensen, A. S. & Svinth, L., *Barnet i centrum* (s. 74-91). *Pædagogik og relationer i vuggestue og dagpleje.* Akademisk forlag	17 sider	I dette uddrag af artiklen belyses, hvad det vil sige at indtage et sociokulturelt perspektiv på børns samspil og læring. Forfatteren skriver ud fra et konkret forskningsprojekt med dagplejere og vuggestuepædagoger, og hun anvender praksiseksempler til at illustrere de teoretiske pointer, der omhandler voksen-barn-samspillet, og hvilket fagligt ansvar der ligger på dagplejerens/pædagogens skuldre i den anledning. Når dagplejeren/pædagogen tager ansvar for relationen, giver det børnene flere deltagelsesmuligheder og påvirker således deres trivsel, læring, udvikling og dannelse.	Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring. Processuelle forhold (kvalitet i interaktioner mellem børnene, mellem personale og barn/børn, forældre, dagens rytme mv.).
Togsverd, L. (2018). Læreplaner på et pædagogisk grundlag. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), *Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.* Dafolo	12 sider	Med udgangspunkt i det pædagogiske grundlag for den styrkede pædagogiske læreplan udfolder kapitlet et begreb om pædagogik som en praksis, der foregår i alle handlinger, valg, samspil og processer i daginstitutionens hverdagsliv. Kapitlet fokuserer på, hvad det indebærer, at et læringsmiljø er pædagogisk. Det argumenterer for og viser, hvordan det pædagogiske grundlag kan bringes i spil som pejlemærker, der kan bringes i dialog med udforskninger af læringsmiljøer, hvor alle hverdagslivets processer og samspil anses for betydningsfulde. Kapitlet inddrager to praksisfortællinger, der undersøges og diskuteres med det pædagogiske grundlag som målestok. Dermed bliver det også eksemplarisk for, hvordan man kan udvikle en evalueringskultur, der både er meningsfuld og knytter sig til det, der formuleres som pædagogisk ønskværdigt.	Bred læringsforståelse, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder, herunder inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer. Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af

			sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.